

Cigányozáson a köznyelv sértő, rasszista beszédet, verbális agressziót ért. Ebben az értelemben a cigányozás sosem volt ismeretlen, a mindennapok része volt, ahogy ma is az. Az utóbbi évek fontos változása, hogy a nyilvánosság részévé vált, újságírók, közéleti személyiségek szólalnak meg általa, pártpolitikai kampány épül rá, blogok, videók, kommentek harsogják az interneten. A Mortimer-ügy, Olaszliszka, a Cozma-gyilkosság, a miskolci rendőrkapitány nyilatkozata vagy a Magyar Gárda vonulásairól szóló hírek mind olyan ügyek, amelyek felkavarták a nyilvánosságot, és valamilyen módon a nyilvános cigányozást érvényesítették. Egy olyan tendencia rajzolódik ki előttünk, amely az egyre nyíltabb rasszista beszéd intézményesüléseként ragadható meg. Mi rejlik e tendencia mögött? És miért tűnik szinte megálgathatatlanul erősödőnek?

Az okokat nem elég az előítéletekben keresni, hiszen megválaszolatlan marad, hogy miért változott ezek mértéke a korábbiakhoz képest ennyire drámai módon. Azt is kérdezhetnénk, hogy miért gyengültek meg annyira az antirasszista politika erőforrásai, hogy a cigányozás nyilvános sikerét képtelen korlátok közé szorítani? Ezzel azonban figyelmünket elterelnék arról a szembeötlő tényről, hogy a cigányokkal kapcsolatos nyílt rasszista beszéd azzal kecsget, hogy létező problémákra ad megoldást.

Nem egyszerűen a rasszizmus erősödéséről vagy az antirasszizmus gyengüléséről van szó. Olyan helyzet állt elő, hogy a cigányozás társadalmi problémák megnevezéseként és a kezelésük módjaként jelenhet meg. Mintha minden társadalmilag égető kérdés egyúttal „cigánykérdés” lenne. Érdeemes tehát arra a kérdésre választ keresni, hogy miképpen válhattott kulcsmomentumává a cigányozás a közéleti vitáknak? Hogyan lehetséges, hogy a cigányozás a társadalmi problémákkal kapcsolatos hozzászólások részeként tűnik fel, és ezáltal közéleti jelentőségre tesz szert?

Ezzel a lapszámmal e kérdés megválaszolásához, illetve a válaszok keresésének szempontjaihoz kívánunk hozzájárulni. Ha meg akarjuk érteni, hogy a cigányozás miképpen válhattott részévé a közéleti vitáknak, érdemes utánajárni, hogy ezekben a cigányról szóló beszéd milyen szerepet játszott korábban. A cigányozás fogalmát ezért nem korlátozzuk a sértő, bántalmazó, rasszista beszédre: minden olyan diskurzust beleértünk, amely közéleti problémák kapcsán foglalkozik a „cigánnyal”. A cigányozás voltaképpen többes számú fogalom, amelyet nem fed le maradéktalanul a homogénnek feltételezett rasszizmus.

Az anBlok 4. száma azzal a változással foglalkozik, amely e tág értelemben vett cigányozásban bekövetkezett az utóbbi években. E sokrétű folyamat kulcsmomentumát a cigány-magyar különbség megnevezésében, kimondásában látjuk. Ez nem azt jelenti, hogy lenne egy régóta létező probléma, amelyet eddig letagadtak volna, és az végre napvilágra kerül. A különbség eltérő működése miatt a beszéd módja változott meg, a tág értelemben vett cigányozás lehetőségei, tárgyai, a hozzá kapcsolódó tudás szerepe alakult át, bizonytalaná téve a megszokott pozíciókat, erővonalakat vagy érvényes állításokat.

A lapszám első blokkja két szempontból elemzi ezt a változást. Az első a társadalmi rendképzetek összekapcsolódása a cigány mint probléma megnevezésével. A blokk első cikke mintegy „utolsó pillanatként” egy olyan, nagy horderejű vitát mutat be, amely éppen a rend elvesztésével kapcsolatos morális pánik egy megnyilvánulása volt, azonban – a szélsőjobb

KIMONDVA, KIMONDATLANUL

próbálkozásai ellenére – még nem vált cigányozássá, nem cigány problémaként zajlott le. A második írás a „cigánybűnözés” fogalom karrierjének elemzésén mutatja be, miképpen vált egy szélsőjobboldali rasszista kampánykifejezésből, amely a klasszikus szélsőjobboldali összeesküvés-elméletekbe illeszkedett, az „igazság kimondásának” szimbóluma, amely immár a nyilvánosság egészében képes „a probléma” egyetlen és igaz megfogalmazásának látszatát kelteni.

A második szempont a korábban érvényes pozíciók megkérdőjeleződése a cigánnyal kapcsolatos beszédben. Nem csupán pártpolitikai átrendeződésről van ugyanis szó. A változás mindenkit érint, aki a cigány kapcsán a közéletben megszólal. Azzal jár, illetve járhat, hogy a közéleti viták résztvevőinek, legyenek tudós kutatók, újságírók vagy más közéleti szereplők, a cigánnyal kapcsolatos beszéd pozícióinak megbolydulása miatt újra el kell helyezniük magukat, újra kell gondolniuk a lehetőségeiket és az eszközeiket. A szakértői tudás hitelességének megkérdőjeleződése az egyik legfontosabb fejlemény ebben a tekintetben. A szakértői, szűkebben a tudományos tudás képviselői közéleti megnyilvánulásaik során olyan társadalmi problémák megoldásához kívántak hozzájárulni, amelyek valamiképpen a cigánnyal kapcsolatosak, legyen az a (mély)szegénység, az előítéletek, az iskolai és területi szegregáció vagy az esélyegyenlőség hiánya. Ezekben az esetekben azonban a probléma megfogalmazásában a cigány különbségtétel nem játszik lényegi szerepet. Ez azzal függhet össze, hogy a „politikai korrektség” egy sajátos felfogásaként és érvényesítéseként a cigány szó használata, a cigány különbségtétel rasszista kijelentésnek minősült – minden bizonnyal abból a szolidáris tapasztalatból is kiindulva, hogy nyilvános helyzetekben a cigány kimondása valóban sértésként hangozott az érintettek számára. A „kimondás”, amely ebben az esetben váratlanul, és a nyílt rasszista beszéd formájában érkezett a szakértői tudás határain kívülről, azzal a következménnyel járt, hogy a tudományosan érvényes tudást, illetve a szakértelemet a rasszista beszéd kész elemeiként átvehető „saját tapasztalatok” érvényteleníthetik. A megszokott világnézeti irányok, baloldal-jobboldal kijelölte megszólalások vagy a rasszista-antirasszista kettősség mentén történő állásfoglalások hasonlóképpen elbizonytalanodtak. Az első blokkban tehát olyan szereplőkkel közlünk interjúkat, akik aktívan reagálnak a pozíciók átrendeződésére: a társadalomkutatók által elindított Méltóságot Mindenkinnek Mozgalom tagjaival, a Hírszerző hírportál publicisztikai rovatáért felelős főmunkatársával, illetve Bíró András polgárjogi aktivistával, aki már korábban kritikát fogalmazott meg a cigányokat érintő megszokott beszédmódokkal kapcsolatban.

E lapszám célja, hogy a szóban forgó változással kapcsolatos újragondolás ne korlátozódjon a szélsőjobb előretörésére adott pozitív vagy negatív reakciókra, hanem a cigányozás tág értelmében vett diskurzusát alapul véve történjen meg, amelyben rá lehet kérdezni az átalakuló pozíciókra, és újra lehet alkotni azokat. A cél az lehet, hogy a cigány beszéd jelenlegi turbulenciájából, azaz abból, hogy a problémalátást és -láttatást jelenleg a rasszista megnyilvánulások, és azok által kikényszerített reakciók uralják, egy olyan beszéd induljon el, amelyben halkan is meg lehet szólalni, amely anélkül képes használni a cigány különbségtételt, hogy belekényszerítene a „vagy rasszizmus – vagy az igazság kimondása” kizáró és kényszerű logikájába.